

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

VI. évfolyam

9. szám

1930. nov.

Szerkesztik:

Dr. GLÜCKSTHAL ANDOR

Dr. LÉNÁRT VILMOS

Párhuzam a német részvényreform és a kft. — törvényünk mérlegjoga között.

Írta: Dr. Glücksthal Andor.

A vállalati mérlegnek tisztán deklaratív jelentősége van. Ha a vállalat vezetése jó, prosperitása kedvező — a mérleg is szép lesz; ha ellenben a vállalat irányítása ügyetlen, hozama elégtelen, — ezeken a bajokon a mérleg sem fog változtatni. A mérleg csak jobban, vagy kevésbbé kidolgozott fényképmása a meglevő és az okok sorozatából eredményeződő helyzetnek.

Bár tehát a mérleg nem alkotó tényező a részvénytársaság életében, mégis kimagaslik abból, mint annak jelentős eleme. Ha ennek a jelentőségnek okát kutatjuk, ott fogjuk megtalálni, ahol a jogrendszer mindama intézkedéseinek súlypontja rejlik, melyeket deklaratív, kihirdető tartalmúaknak nyilvánított a jogelmélet. A cégvezető elveszti e jogállásából folyó hatáskörét, mihelyt cégvezetői hatalmát főnöke tőle elvonja; — a harmadik kívülálló személyekkel szemben e jogi tény teljes tartalmúvá mégis csupán akkor válik, amikor a főnök intézkedése a cégkönyvbe bejegyzést nyert. A gabonajelzőjog jogérvényesen akkor keletkezik, amikor a tulajdonos a hitelezővel a zálogszerződést megkötötte és a zálogjegyzéket ennek átnyújtotta; — mégis harmadik személyekkel szemben a maga élő zálogjogi erejének teljességét csupán akkor nyeri el, amikor a jegyzőnél vezetett nyilvánkönyvbe bevezettetik. A vállalatok életében és különösen az ú. n. nyilvános számadásra kötelezettekben *a mérleg az a szócső, amely a kapcsolatot*

teremti meg a vállalat belső eseményei és a külvilág ismerete és ítélete között. És itt, ebből a szemszögből nézve a külvilág gyűjtőfogalma alá kerülnek a vállalat részesei is, — azok, akik tőkéjükkel járultak hozzá a vállalat alapításához, illetőleg anyagi erejük bekapcsolásával teszik lehetővé annak folytatólagos fennállását. A mérleg a vezetőség számadásának gerince, — a részvényes és a hitelező tájékozódásának kiindulópontja.

Ebből a helyzetből folyik az a következmény, hogy a vállalati, elsősorban társasági jogban a mérlegtan igen előkelő és uralkodó helyen áll. A mérleg felépítésének munkája, az egyes vagyonelemek értékelésének feladata, a valóság és világosság problémája — a sok-sok kísérő kérdéssel együtt a társasági jog birodalmában mindig az érdeklődés középpontjában állott.¹

A német részvénytársasági jogi, újonnan közzétett reformtervezetnek² mérlegjoga gyűjteménye és esiszolt feldolgozása mindannak, amit a jogelmélet és jogalkalmazás e téren a legutóbbi időkben újat teremtett. Éppen ezért igen tanulságosnak hisszük azt, *ha az idevonatkozó szabálygyűjteményt összehasonlítjuk a korlátolt felelősségű társaságról szóló törvényünk (1930. évi V. t.-c.) mérlegjogával, amely ma alig egyéves (keletkezési időpontjának a javaslat képviselőházi benyújtásának időpontját vesszük) és eddig végpontja a magyar társasági mérlegtan jogfejlődésének. Az összehasonlítás annál jogosultabb, mert hiszen a törvény 56. és 66. §-ai értelmében a korlátolt felelősségű társaságok mérlege is az esetek igen nagy számában közzétételre rendelt, vagyis ugyanúgy a nagy nyilvánosság elé kerül, mint akár a részvénytársaságok mérlege.*

1. Az első megfigyelés, amely a két mérlegjogi szabályozásnak már felületes vizsgálatánál is szembeötlök, — *a szabályok részletessége és bősége közötti térfogati különbség. A kft.-törvény valójában csupán az 57. §-át szenteli a szigorúan vett mérlegtannak, mert az 56. és*

¹ A mérlegjogi szabályok domináló szerepéről l. Reitzer Béla: A német részvényjogi reform irányelvei. Kereskedelmi jog. 27. évf. 10. szám.

² Entwurf eines Gesetzes über die Aktiengesellschaften. Veröffentlicht durch das Reichsjustizministerium, Berlin 1930.

58. §§. tulajdonkép csak a kísérő zenét szolgáltatják. Ezzel szemben a német reformtervezet hét szakaszon át (110—116) taglalja-forgatja a különböző, sokoldalú előírásokat.

De ez a különbség csak első pillantásra jelentkezik pusztán terjedelmi eltérésként. A szabályoknak behatóbb szemlélete azután megadja az ellentétnek okát, mely éppen nem technikai, hanem valóságosan lényegbeli. Mert, *míg a magyar törvény egy általános elvi, a mérleg világosságára vonatkozó tézisnek kinyilvánítása mellett szinte kizárólag csak a vagyonelemek mikénti értékelésének kérdésével foglalkozik, addig a német reformtervezet részletes szabályozást hoz egyfelől a mérleget magyarázó, adatait alátámasztó üzleti jelentés tartalma tekintetében, másfelől külön alaposan kidolgozott tervet állít fel a mérleg tagolási rendszerét illetően,*³ — természetesen a maga részéről sem feledkezvén meg az értékelési előírások pontos megszabásáról. A mérlegjog tehát tetemesen bővült, nemcsak alaki terjedelem, hanem anyagi tartalom tekintetében is.⁴

A szabályoknak bősége és pontossága kétségtelenül javára válik annak az alaptételnek, mely szerint a mérleg hűséges képet adjon a vállalat helyzetéről. „A mérlegnek úgy kell megépítve lennie, hogy mindenki, aki mérleget olvasni tud, képet kapjon a vállalat vagyoni állásáról. Ehhez nem elégséges a végeredmény közlése. A részvényeseknek tudniuk kell, hogy mily értékekben oszlik el a vállalati vagyon. Csak így lehet azután követketetést vonni a vezetés helyességére és a befektetés biztonságára. Mennél világosabb a mérleg, annál kevesebbet kell a részvényesnek külön felvilágosítást kérnie, annál kevesebbet kell a sajtónak hibákra, palástolásokra reámutatnia.”⁵

A német tervezetben feldolgozott anyag bőségének

³ L. a német tervezetben megvalósítottakhoz sokban hasonló javaslatokat: Lévy: A mérlegjog törvényhozási problémái, Gergely, Budapest, 1930.

⁴ Az új tartalmi szabályoknak bővebb tárgyalását l. „A nyilvános számadás kötelessége a német részvényjogi reformtervezetben“ c. cikkemben (Polgári Jog 1930. évf. 8. sz.).

⁵ Deutscher Anwaltverein: Zur Reform des Aktienrechts; W. Moeser, Leipzig 1929.

jellemzésül befejezéskép felemlítjük, hogy a német igazságügyminisztérium által a tervezet előkészítő munkálatai során a gazdasági és jogi vezértestületekhez intézett kérdéssorozatban hatvanöt kérdés tartozott a szorosán vett mérlegtanra.

2. A két különböző jogforrás mérlegtanának összehasonlításánál szembeötlő második megfigyelésünk még szintén a szabályozási területnek bővülésére tartozik. Mindkét szabálygyűjtemény dolgozik miniszteri felhatalmazással; a magyar törvény 58. §-ának ebben a vonatkozásában a német tervezet 116. §-a felel meg. *De míg a magyar törvény az illetékes miniszternek csak azt a felhatalmazást adja meg, hogy mintamréleget és mintaeredmény számlát bocsáthasson ki és ezeket kötelezővé tehesse, addig a német tervezet e felhatalmazásnak szinte szószerint azonos megadása mellett még külön arra is feljogosítja a kormányt, hogy előírásokat bocsásson ki oly vállalatok mérlegezésére nézve, melyek más vállalathoz való viszonylatuk által irányadóan befolyásoltatnak és ugyanakkor az így kapcsolódó vállalatok együttes évkárlata tekintetében is.* (Konzernmérlegek.)

Igaz, hogy a magyar törvénynek a mintamérleg kibocsátását engedélyező felhatalmazása a hazai joghelyzet vonatkozásában jelentősebb, mint a párhuzamos német intézkedés az ottani viszonylatok világításában, egyszerűen azon okból, mert a magyar jog, szemben a némettel, nem tartalmaz mérlegtagolási, közelebbről: értékelkülönítési és értékcsoportosítási előírásokat, vagyis a miniszteri mintamérleg kategóriáival és beosztásával maga volna az első autoritativ próbálkozás e jogvidéken. Ennek ellenére bizvást megállapíthatjuk, hogy a német törvénynek a konzernmérlegek tekintetében adott, előbb hivatkozott felhatalmazása tárgyilag sokkal jelentősebb. A konserneké, szindikátusoké, kartelleké a jövő — minden esetleges ellenintézkedés dacára is. A jog feladata nem lehet e fejlődési folyamat megakasztása; csupán az, hogy kellő kritikát és ellenőrzést tegyen lehetővé és ezúton az esetleges visszaéléseket fojtsa el. Erre a lapra tartozik a 116. §. 2. pontjában tartalmazott felhatalma-

zás is. A helyesen épített mérleg a hathatós felülvizsgálatnak jelentős eszköze.

A német igazságügyminisztérium a fentebb már említett írásos ankét során aziránt is tett fel kérdéseket, hogy vajjon magában a törvényben szabályozandó-e a koncernmérlegek felállításának rendszere. A válaszok ezt általában ellenezték azzal az indokolással, hogy még nincsen elegendő gyakorlati tapasztalat a megnyugtató elméleti szabályozáshoz. Említésreméltó még, hogy a német ügyvédegyesület a birodalmi igazságügyminiszterhez intézett felterjesztésében oly rendezést indítványoz, mely szerint a vállalatok vezetősége köteleztessék arra, hogy ha nem is a közgyűlés teljes nyilvánossága elé, de legalább a felügyelőbizottság elé terjesszen mérleget a vállalatok koncernkapcsolatairól.⁶

A magyar jog a fejlődésnek ezt a hajtását még nem ismeri, vagy legalább is nem dolgozza fel. Ennek a megállapításnak jelentőségén az sem változtat semmit, hogy az 1930. évi V. t.-c. 58. §-ában „csak“ korlátolt felelősségű társaságokról van szó. A külföldi példák mutatják, hogy éppen korlátolt felelősségű társaságok formájában társultak vállalatok jelentékeny koncernekké, érdekegyezményekké.

3. *A kft. és a részvénytársasági reformmérleg szembesítésénél a leglényegesebb az értékelési rendszereknek összehasonlítása. Mióta a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jelentőségének mértani arányban való növekedésével párhuzamosan a mérlegbírálat fontossága meghatványozódott, ez a kérdés: az értékelés kérdése volt mindig a középponti probléma. Még pedig elsősorban az aktívák értékeléséé, mert a passzívák értékelése kezdettől fogva egyszerűbb feladatnak mutatkozott.*

A cselekvőségek értékelésének fejlődésében a magyar törvény és a német tervezet rendszere — dacára keletkezésük időbeli közelségének — két különböző fázist mutat. *Míg ugyanis a magyar rendszer még részben az egyes vagyonelemek tárgyi ismérveiből indul ki és aszerint ír elő más-más értékelési szabályt, hogy va-*

⁶ Deutscher Anwaltverein: Zur Reform des Aktienrechts; W. Moeser, Leipzig, 1929.

lamely vagyonelem az egyik, avagy másik tárgyi csoporthoz tartozik-e, addig a német rendszer egy felosztási főszempontot állít fel — a vagyonelemek funkcionális helyzetének képében és összesen kétféle értékelési módot ismer, aszerint, hogy az illető vagyonelem funkcionális helyzetét tekintve az álló-, avagy a forgótőkéhez számítandó-e. Ebből az elgondolásból folyik, hogy valamely vagyonelem, bár tárgyi ismérvei változatlanul ugyanazok, szerepelhet egyik esetben az állótőke-csoportban, másik alkalommal a forgótőke alkotó tényezői között, — aszerint, hogy valamely vállalat keretében mi a rendeltetési elhelyezkedése.

A magyar rendszer biztosabb és határozottabb. A német rendszer következetesebb és logikusabb. A tárgyi ismérvek az esetek túlnyomó részében nem engednek kétséget, vagy értelmezési önkényt valamely vagyonelem értékelési minősítése tekintetében. A dinamikai vagy sztatikai pozíció szerinti különböztetés ellenben, sokszor, ha nem is önkénytől, de belátástól függővé teszi a vagyonelemek értékelési beosztását.

Jellemzően illusztrálja a két rendszer közötti eltérést elsősorban is a különböző konstrukció és szóhasználat. A német tervezetnek az értékelési előírásokat tartalmazó szakasza ugyanis két, szóhangzatban is teljesen párhuzamos rendelkezést tesz, melyek mindketten tartalmazzák az „értékpapírok és más vagyontárgyak” kitételt akkép, hogy csak a rendeltetésnél tesznek különbséget. Ezzel szemben a magyar törvény lényegileg négy tárgyi csoport között különböztet: *a)* tőzsdei, vagy piaci árral bíró áruk és értékpapírok; *b)* tőzsdei árral nem bíró értékpapírok; *c)* más vagyontárgyak; *d)* olyan vagyontárgyak, melyek a társaság üzemében állandó használatra rendelvek. Ha tehát szembeállítjuk a két rendszert, meg kell például állapítanunk, hogy a tőzsdei árral bíró értékpapír a vele kapcsolatban nyilvánított általános, kivételt nem alkalmazó intézkedésnél fogva sohasem vonható a *d)* csoportban megállapított szabály alá, vagyis sohasem részesíthető az értékelés szempontjából oly elbírálásban, mint a társaság állandó használatára rendelt vagyontárgyak.

El is tekintve a logikai tisztaság fokozatában jelentkező elméleti különbségtől, van ennek a szabályozási eltérésnek gyakorlati következése is. Ez állításnál éppen az értékpapírra gondolunk. A német rendszer szerint, ha valamely értékpapír állandó jelleggel tartozik a társasági üzemhez — nem értékelhető valóságos árfolyamán, hanem leírásba hozandó ebből évről-évre annyi, amennyi a teljes előrelátható élettartam figyelembevételével mellett a fokozatos elértéktelenedésből egy mérlegidőszakra esik. Állandó jelleggel tartozik például a társasági üzemhez valamely leányvállalati érdekeltséget kifejező részvénytársaság; az előrelátható élettartam itt a leányvállalati értékkomplexumra — berendezésre stb. — értendő. A magyar rendszer az adott esetben az árfolyamérték teljes kimerítését engedi meg; tehát nem érte el a csiszoltságnak a német tervezetben kifejezésre jutó fokozatát.

4. A csiszoltság címszavánál kell említésre kerülnie a két értékelési rendszer között mutatkozó egy további eltérésnek. Ez az eltérés a leírások formulázásánál jelentkezik. *Míg ugyanis a magyar törvény, különben az utolsó 1926-ból származó részvényjogi reformtervezettel* azonosan — „*az elhasználásnak megfelelő értékcsökkenésről*“ beszél, addig a német tervezet (112. §. 1. pont) a leírás mértékének megjelölésénél a következő körülírást alkalmazza: „*az esetleges értékvesztésnek oly hányada, amely a veszteségnek a használat teljes időtartamára való egyenletes felosztása mellett egy mérlegezési időszakra jut*“.

A különbség a két szöveg és annak tartalma között kettős.

Az első különbséget abban látjuk, hogy míg a magyar formula általában „elhasználásnak megfelelő értékcsökkenéséről“ szól, vagyis oly rendszert tart szem előtt, melynél évről-évre megállapítatik az elhasználásnak megfelelő értékvesztés és ez helyzetetik értékcsökkenési leírásba, avagy tartalékba, addig a német meghatározás az előrelátható teljes élettartam alapján számított értékvesztésnek mérlegezési esztendőnként való egyen-

⁷ Kuncz Ödön dr.: Törvénytervezet a részvénytársaságokról, Budapest. 1926.

letes felosztását irányozza elő. Ez utóbbi rendszer mellett is persze lehető marad a hányadoknak évenként való változása, mert hiszen az élettartambecslés évről-évre változhatik asezrint, hogy feltaláltatott pl. valamely új-fajta gép, mely az előrelátott léttartamot csökkenti, avagy éppen ellenkezőleg felfedezésre került valamely új konzerváló, az élettartamot kinyújtó eljárás.

A másik különbséget abban látjuk, hogy míg eddig és a magyar törvény szerint is, csupán testi elhasználódás leírása kívántatott, addig ma már a német tervezet szerint a teljes értékvesztés leírásba helyezése követeltetik meg. Az előbbi példán indulva: ha egy új gép, avagy eljárás feltalálása folytán valamely berendezés alkalmazhatási tartama hirtelen lecsökkent, az eddigelé legálisan figyelmen kívül maradhatott, mert nem tartozott az elhasználódás lapjára — ma ellenben a német előírás szerint teljes mértékben figyelembeveendő, mert az értékvesztés fogalma ezt is felöleli.

5. A két értékelési rendszer között vannak még az előzőkben tárgyalt nagyobbarányú különbségeken kívül apróbb eltérések is. Ezeket külön-külön tárgyalni nem óhajtjuk, — mert ez túlságosan elvinné vizsgálódásunk fonalát a részletek felé. Megemlítésre méltónak tartjuk azonban azt, hogy a német tervezet, szemben a magyar törvénnyel, az előállítási, illetve beszerzési ár kiszámításánál tekintetbe engedi venni az általános üzemi és igazgatási költségeknek az előállítási időszakra és az előállított tárgyra eső megfelelő hányadát; hogy az irányadó tőzsdei árfolyam meghatározásánál a fordulónap árfolyamát szabja meg kötelezőül és nem az utolsó három hónap átlagárfolyamát; hogy külön rendelkezik a vállalatot terhelő kölcsönök és az eszmei javak (cégérték stb.) értékelésének szabályairól stb. Túlnyomólag oly szabályok ezek, melyek még haladottabb álláspontot képviselnek, mint amely a már ugyancsak igen körültekintő magyar szabályozásban kifejezésre jut.

6. Az eltérések megállapítása után sor kerülhetne az azonos rendelkezések párhuzamba állítására. Ezt azonban mellőzhetőnek tartjuk, mert az azonos rendelkezéseknél a könyveléstudományban és jogelméletben ki-

munkált jogtétélekről van szó, amelyek ismertek és ha a törvénytárba újszerű intézkedést visznek is be (mint pl. a zálogkötelmek, kezességek, függő ügyletek mérlegbeállításánál), a joganyag művelője számára újat nem jelenenek. Csupán két vonatkozásban teszünk az azonos rendelkezések ismertetésének mellőzése alól kivételt.

Mindkét szabálygyűjtemény a tőzsdei, avagy piaci árral bíró értékpapírok és áruk értékelésénél a beszerzési áron való mérlegbeállítást írja elő, tekintet nélkül arra, hogy a mérleg zárásának napján a piaci, vagy tőzsdei ár a beszerzési árat esetleg kisebb-nagyobb mértékben meghaladja.

Ez a szabály következik abból az általános elgondolásból, mely szerint a még nem realizált, más szóval még nem pénzzé váltott nyereség a társasági mérlegezésnél számításba nem jöhet.

Az alaptétel helyes. Nem realizált nyereségeknek a cselekvőségek közé való felvétele igen veszedelmes, mert lehetővé teszi az így mutatkozó vagyontöbbletnek nyereségként való kimutatását és kiosztását olyankor, amikor utólag előálló értékcsökkenések folytán a vélt nyereség egészen, vagy részben ismét füstbe is mehet. Különös-kép mindinkább fenyegető ez a veszedelem ma, a gazdasági válságnak, a folytonos értékleromlásoknak korszakában.

A helyes alaptételnek a tőzsdei, vagy piaci árral bíró értékpapírokra és árukra való korlátozatlan alkalmazását mégis helytelennek kell minősítenünk. Ha hosszabb gazdasági időszakokat foglalunk együvé, *igen sokszor fogjuk megállapíthatni, hogy valamely áru, vagy értékpapír értéke a tulajdonos vállalatnak élete során igen tetemesen emelkedik, olykor a többszörösére hatványozódik. Ilyenkor megkövetelni az eredeti beszerzési áron való értékelést, valójában kötelező előírása oly titkos tartaléknak, melynek képzése sem vállalati, sem részesi érdek.* Ezen nem változtat az a formai játék sem, mely a magasabb értékelést ugyan megengedi, de az értéktöbbletet árfolyamkülönbözeti tartalékba rendeli helyezni. De nem változtat az a gyakorlati tapasztalat sem, mely szerint a vállalatok színleges, avagy kebelbeli el-

adásokkal kerülnek meg e jogszabálynak túlzott és sokban célnélküli terhét. Ennek a jogszabálynak helyt nem álló voltát legjellemzőbben következetes keresztülvitelének következményei bizonyítják. Ily következmény gyanánt mutatkozhatik az, hogy a vállalatnak veszteséget kell kimutatnia, mikor régen megkeresett, csak pénzze nem váltott nyereség van tarsolyában. Vagy még súlyosabb következménykép jelentkezhetik az, hogy a vállalat látszólagosan szenvedőleges helyzetbe jut, noha aktívumai valójában lényegesen felülhaladják passzívumait.

A jogszabály súlyán annál könnyebb volna enyhíteni, mivel tőzsdei vagy piaci árral bíró vagyontárgyakról van szó. Ezeknél minden esztendőben pontosan ellenőrizhető, hogy az árfolyamváltozásnak megfelelő értékiigazítás az évváró mérlegben keresztülvitetett-e. *Egyébként a veszélynek csírája is elpusztítható volna egy oly rendszerrel, mely szerint megengedtetik ugyan a tőzsdei, avagy piaci áron való értékelés, ha ez az ár magasabb, mint a beszerzési ár, de szabálykép elő van írva, hogy a tőzsdei, avagy piaci ár között egyfelől és a beszerzési ár között másfelől mutatkozó és kimutatott, de még nem realizált különbözetnek százalékosan meghatározott valamely hányada árfolyamkülönbséti tartalékba helyezendő.* Egy ilyen rendelkezés már sokkal könnyebben indokolható, mint az egész különbözetnek titkos, avagy nyílt tartalék alakjában való zárolása. Hiszen még ott is, ahol a legnagyobb biztonság kívántatik meg, így a tőzsdei leszámolási rendben, az esetlegesen előállható árfolyamkülönbsézetnek csak hányadszerű előrebiztosítása mutatkozik előírt jogszabályként.

7. A magyar törvény és német tervezet azonos mérlegjogi rendelkezései közül kiemelendő másik szabály: a *titkos tartalékok engedélyezése*. Valójában nem is külön kifejezett szabály (mint a Kuncz-féle részvényjogi tervezet 92. §-ának különálló, határozott előírása), csupán az általános értékelési rendelkezéseknek logikai folyamánya. A magyar törvény az értékelési előírások során négyyszer, mindegyik vagyontárgy-csoportban külön használja a „legfeljebb” szót; a német tervezet három-

szor alkalmazza a „höchstens“ kitételt. Ez a szóhasználat egyértelmű azzal, hogy mindkét szabálygyűjtemény felső határértékeket határoz meg anélkül, hogy a cselekvőségek értékelése tekintetében e maximáláson kívül egyéb korlátokkal szorítaná meg általában a vállalati vezetőségek mérlegezési munkáját.

Ott, ahol a felső értékhatár az egyedüli értékelési korlát, megvan a szabad lehetősége az alacsonyabb értéken való mérlegezésnek, vagyis annak, hogy az egyes vagyonelemek mérlegszerű értéke ne fejezze ki azoknak még beszerzési árát sem és így következményképpen a cselekvőségeknek és végső soron a tiszta vagyonnak mérlegszerű főösszege egy mérsékelt értéket adjon, olyat, mely nem éri el a jogszabályok engedte maximumot. (Pedig már ez a törvényi maximum is sokszor messze alatta marad a valóságos értéknek.)

Az így előálló titkos tartalékok⁸ — különbözetek egyfelől a valóságos, vagy törvényszerű legmagasabb, másfelől a mérlegszerű értékek között — a gazdasági liberalizmus korszakában természetsszerűleg megengedettek voltak; képzésük és kezelésük a vállalati vezetőségek belátására volt bízva.

Később az elméleti jogászok és a részvényesképviseltek részéről mind sűrűbbé váltak a panaszok, sőt támadások a rejtetten nyugvó tartalékok ellen. E támadások indokolásukban arra hivatkoztak, hogy a latens tartalékok aláássák a mérlegvalóságot, képzésüknek és újra-feloldásuknak szabadsága lehetővé teszi veszteségeknek elleplezését, a vállalatvezetésben mutatkozó hibák palástolását — és forrásává válik ekkép visszaéléseknek, a vállalatától távolabb álló részvényesek megkárosításának. A világháború során ezek a viták még inkább megélénkültek. A háborús időknek egészen rendkívüli gazdasági viszonylatai, a sokszorososan megnövekedett hozamok és kockázatok a titkos tartalékok kérdését még fontosabbá és élesebbé tették.

Az újabb jogfejlődés ismét nyíltan a titkos tartalékok engedélyezésének pártjára szegődött. Az utolsó évek

⁸ Staub: Kommentar zum Handelsgesetzbuch 12. und 13. Aufl. II. Band 391. old.

válságos jelenségei világosan megmutatták, hogy úgy az osztalékpolitika állandósítása, mint a konjunktúrahullámzások közvetlen behatásának kikapcsolása érdekében szükség van arra, hogy a vállalatok jó időben készítsék elő a védelmet rossz idők offenzívája ellen. Ez pedig nem történhetik az egész vonalon nyílt tartalékolásokkal. Már magának a tartaléknak alkotása is nehezen lenne nyíltan keresztülvihető, — szemben a nyereségek kiosztását kívánó átmeneti részvényesek normális időben mindig tekintélyes csoportjával. De ez még önmagában áthidalható nehézség lenne. Sokkal veszélyesebb azonban a tartalékok egészbeni, vagy részbeni felhasználásáról való nyílt beszámoló és ezzel a vállalat életében elkerülhetetlen visszaeséseknek nyílt felfedése. Ez zavart, sőt összeomlást vonna maga után sokszor ott, ahol erre valójában a lényegét nézve ok nincsen. A teljesen nyílt tartalékkezelés és — feloldás defaitizmust eredményezne csak úgy, mint valamely háborús mozdulatoknak mindig leplezetlen beismerése.

És még egyet. A mérlegvalóság elvének hűséges követése is csak azt vonhatja maga után, hogy a mérlegszerű értékek valóságosak legyenek. Ámde a vállalati vagyonösszességet a maga egészében tekintve a valóságos érték nem jelentheti az egyes vagyonelemek különálló, mindentől független záratkori becslésszerű értéket. Sőt ellenkezőleg: az értékelés csak akkor lesz valóságos, ha az egyes vagyontárgyakat, mint az egész társasági vagyonnak elemeit fogja fel. A társasági vagyonnak, mint egésznek értékelésénél pedig a jövőendő kockázatainak tekintetbevételé ugyanúgy hozzátartozik a valósághoz, mint akár valamely konkrét vagyontárgynak a vagyonösszesség összeszámításánál való felvétele. Ez az összesség értékelésénél figyelembejuto kockázati egyúthatható érvényesül azután az egyes vagyontárgyak valóságos értékbecslésénél a titkos tartalék formájában. E logikai sor tehát végeredményben odavezet, hogy a titkos tartalék a valóságos értékelésnek egyik nélkülözhetetlen eszköze.

Említésreméltó, hogy szemben e dolgozatunk vizsgálati tárgyát képező két szabálygyűjteménnyel, mely a

társasági jog mai fejlődési fokával összhangban a titkos tartalékok jogosságát elismeri, — az adójog általában elmentéses állásponton van. E pénzügyi jogi állásfoglalásnak és az állásfoglalás indító okainak részleteibe nem kívánunk belebocsátkozni, — annyit azonban megállapítunk, hogy ez az adójogi álláspont kezdettől fogva helytelen és elhibázott. Mert aminthogy az egyes részvényessel szemben szükségesnek állítottuk a jövőendő biztosítása érdekében a titkos kincsesítést a pillanatnyi osztalék rovására, ugyanannyira el kell ítélnünk, hogy a kincstár dézsmát szed abból, ami elkövetkezendő kockázatok elleni küzdelem hathatósabbá tétele érdekében félretétetett. Hiszen éppen fentebb fejtettük ki, hogy a titkos tartalék valójában a valóságos értékelésnek eszköze. Ha ezt elismerjük, aminthogy el kell ismernünk, akkor az a többletérték, amelyből a kincstár még adót szed, valójában képzelt érték, a valóságos értéken felüli virtuális plusz, mely tehát a tényleges helyzet hű megítélése szerint valójában nincsen, nem létezik, vagyis adóztatásnak alapjává jogosan nem lenne tehető.

Elismerjük, hogy vannak titkos tartalékolások, melyek a józan előrelátás felső határát nem veszik figyelembe és azon túlmennek. Az adójognak meg kell találnia a helyes mértéket jogosult titkos tartaléknak és önkényes vagyoneeltitkolásnak megkülönböztetésére. A magyar adójog e vonatkozásban eljut a helyes megítélésnek egy bizonyos fokáig, amely azonban nem kielégítő. A magyar társulati adójog szabályai értelmében⁹ az előző évinek megfelelő készlet erejéig az előző évi értékelés állítható be a mérlegbe. Ez a kedvezmény nem ér elég messzire, — mert nincs hatása pl. új vállalatoknál, készletemelkedéseknél vagy hatása elvész pl. átmeneti készletcsökkenéseknél stb. A követelmény itt tehát az, hogy a hiteljogi felfogás jusson érvényre a pénzügyi jog területén is. Hogy e kívánság mennyire indokolt, azt éppen a vállalatoknak mai labilis egyensúlyhelyzete mutatja legvilágosabban.

A mérleg felállítása, szakértői felülbírálása, köz-

⁹ 1927. évi T. H. Ö. 13. §. 14—15. pont.

gyűlési megállapítása, a vele kapcsolatosan kért és adott felvilágosítások — a társaságok közéletének gerincét adják. A jó mérlegjog már félig-meddig jó részvénytársasági jogot jelent. Ez a megállapítás annál jelentősebb, mennél jobban felismerik az illetékes tényezők, hogy *a jó mérlegjogot, a helyes mérlegezési szabályokat a céltudatos gazdasági gyakorlatnak és a helyes úton járó jogalkalmazási irányításnak kell kialakítania.* Ennek a fejlődési folyamatnak jelentős segítő eszköze *az összehasonlító mérlegtudomány.* Amikor az előzőkben a magyar mérlegjog kialakulásának utolsó megjelenési formáját odaállítottuk a német mérlegjog tökéletesedésének legújabb fázisa mellé, e révén az összehasonlító mérlegtudományt és ezzel a helyes mérlegjogi szabályok kikristályosításának munkájában a jó úton járó gazdasági gyakorlatot és jogalkalmazási irányítást kívántuk szolgálni.

GAZDASÁGI SZEMLE

Kartelvita a Magyar Jogászegyletben

I. „A gazdasági verseny szabadságát korlátozó megállapodásokról (kartelekről)” szóló törvényjavaslatnak a Magyar Jogászegylet hiteljogi szakosztályában az elmúlt hónapban lefolyt vitája sokkal kisebb mértékben tért el a Gazdaságjogi Intézetnek mult évi „kartelankétjától”, amint azt az előzmények után várni lehetett. Mert amíg az elmúlt évben a laikus és tudományos közvélemény a kartellproblémával szemben általános állásfoglalást, ennek a jelenségnek leírását, ismeretetését és mintegy rendszerbefoglalását óhajtotta az előadóktól, addig most egy konkrét törvényjavaslat, tehát a jogásztechnika egy sajátlagos alkotásának úgyszólván sablonos határok között mozgó megvitatására lehetett számítani. Ezt az alkotást pedig mindennél élesebben világítja meg az a körülmény, hogy a felszólalók az egyetlen *Ranschburg* Nándor kivételével, aki rapportóri tiszthez képest nem csekély önmérséklettel megmaradt a javaslatszabta keretek között, most sem voltak hajlandók a közgazdaságtani és társadalomtudományi elméletek „ingoványos” talaját azzal a szilárd alappal felcserélni, amit éppen egy ilyen konkrét törvényjavaslat nyújt vagy legalább is — nyújtania kelleme.

A vita hihetetlen mennyiségben tárta fel a törvényjavaslat fogyatékoságait. Ezek a fogyatékoságok pedig háromrendbeliek: gazdaságpolitikai, jogpolitikai és jogtechnikai fogyatékoságok.